

FAQ

FOCUSED AND QUICK

Issue 169

June 5, 2020

สังคมไทย (กำลัง) ไร้เงินสด ?

ธนพล กองพาลี

บทความนี้เป็นทรัพย์สินของธนาคารแห่งประเทศไทย
การกล่าว คัด หรืออ้างอิง ข้อมูลบางส่วนตามสมควรในบทความนี้
จะต้องกระทำโดยถูกต้อง และอ้างอิงถึงผู้เขียนและธนาคารแห่งประเทศไทย โดยชัดเจน

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความนี้เป็นความเห็นของผู้เขียน
ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

Source: <https://channels.theinnovationenterprise.com/articles/how-close-are-we-to-becoming-a-cashless-society>

ปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจของไทยเติบโตชะลอลงกว่าครั้งตั้งแต่ปี 2014 เป็นต้นมา ปัจจัยหลักที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังมาจากตัวแปรด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และงานศึกษาในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ความนิยมใช้ e-Payments ที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ส่งผลให้คนไทยใช้เงินสด (เหรียญและธนบัตร) ลดลงบ้าง แม้ผลยังน้อยกว่าตัวแปรกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ผลตอบแทนเงินสดนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในระยะข้างหน้า ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่จะก้าวสู่สังคมไร้เงินสดได้โดยเฉพาะหากมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ e-Payments ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ของผู้ให้บริการซึ่งตอบโจทย์ทำให้ประชาชนอยากใช้และมั่นใจในความปลอดภัย

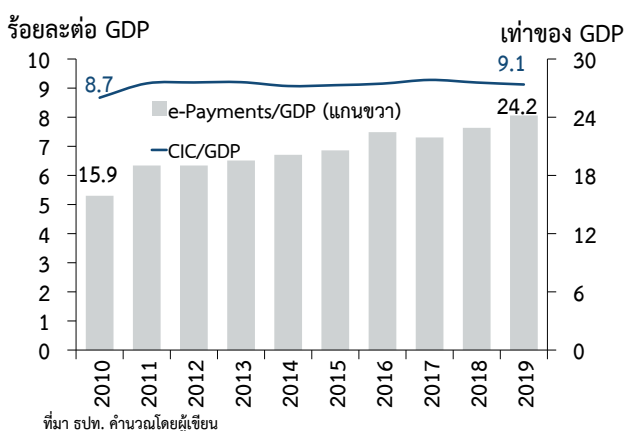
บทนำ

“สังคมไร้เงินสด (cashless society)” ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สาเหตุสำคัญมาจากระบบการชำระเงินที่พัฒนาขึ้นช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้จ่าย และลดต้นทุนการทำธุรกรรมทางการเงิน ทำให้ผู้คนเริ่มพกเงินสดกันน้อยลงเรื่อย ๆ ซึ่งปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลกสำหรับประเทศไทย ข้อมูลชี้ว่าแม้คนไทยจะนิยมใช้ e-Payments ในการชำระเงินมากขึ้นแต่การใช้เงินสดก็ยังถือเป็นสื่อกลางหลักของการชำระเงิน สะท้อนจากสัดส่วนเงินสดที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ (currency in circulation: CIC) ต่อ GDP ที่ไม่ได้ปรับลดลง แต่ทรงตัวที่ประมาณร้อยละ 9.0 ขณะที่สัดส่วนมูลค่าการใช้ e-Payments ต่อ GDP กลับเพิ่มขึ้นในระยะหลัง (ภาพที่ 1)

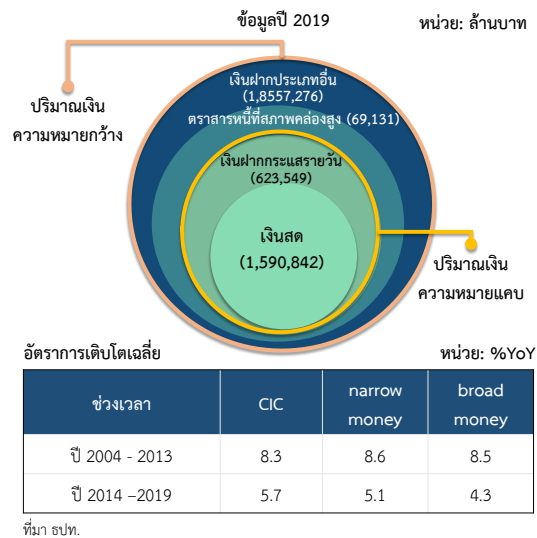
อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในแง่ของการเพิ่มขึ้นหรือการเร่งตัวระหว่างการใช้เงินสดและ e-Payments อาจกล่าวได้ว่าไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมไร้เงินสด” อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สะท้อนจากอัตราการขยายตัวของปริมาณเงินสดหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจที่เติบโตชะลอลงกว่าครั้งเทียบกับช่วงปี 2004-2013 ในทางกลับกันปริมาณการใช้

e-Payments ของคนไทยกลับเร่งขึ้นอย่างก้าวกระโดดในลักษณะ exponential growth ซึ่งเห็นได้ชัดจากความนิยมในการใช้ e-Payments ผ่าน internet-mobile banking (ภาพที่ 2 และ 3)

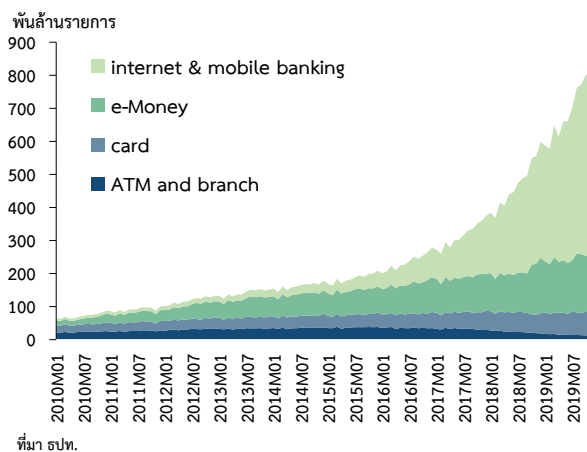
ภาพที่ 1 เงินสดที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ และมูลค่าการใช้ e-Payments ต่อ GDP ของไทย

ภาพที่ 2 ปริมาณเงินความหมายแคบและกว้างของไทย

ภาพที่ 3 ปริมาณการใช้ e-Payments ของไทย

“สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมไร้เงินสด (cashless society) หรือไม่” จำเป็นต้องเข้าใจบางประเด็นอย่างถ่องแท้ ได้แก่ (1) ประเภทและลักษณะสำคัญของ e-Payments (2) นิยามของปริมาณเงินในความหมายต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือสะท้อนประเภทการใช้จ่ายและระดับของการเข้าสู่สังคมไร้เงินสด รวมทั้ง (3) ความสัมพันธ์ของ e-Payments และปริมาณเงิน

1. e-Payments และปริมาณเงินหมายถึงอะไร และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

1.1 e-Payments คืออะไร มีกี่ประเภท

การชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-Payments) เป็นช่องทางการชำระเงินที่ประมวลผลผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ของผู้ให้บริการทั้งที่เป็นสถาบันการเงินและไม่ใช่สถาบันการเงิน โดยงานศึกษานี้ขอมุ่งประเด็นไปที่การชำระเงินรายย่อย (retail e-Payments) ซึ่งธุรกรรมส่วนใหญ่ประมวลผลผ่านบัญชีเงินฝากอิเล็กทรอนิกส์ โดย e-Payments ในงานศึกษานี้แบ่งได้ 3 กลุ่มหลักตามประเภทของสื่อการชำระเงิน (instruments) ได้แก่ บัตรเครดิตและบัตรเดบิต (card payment) การโอนและชำระเงินผ่านอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่ (internet - mobile banking) และเงินอิเล็กทรอนิกส์ (e-Money)¹

1.2 ปริมาณเงินหมายถึงอะไร มีนิยามใดบ้าง

ธปท. พยายามวัดปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจทั้งที่เป็นเงินในกระเป๋าสตางค์ประชาชน เงินที่ฝากไว้กับธนาคารหรือเงินที่เก็บไว้ในรูปแบบอื่น ๆ จึงได้นิยามปริมาณเงินตามมาตรฐาน MFSM2000² ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ **ปริมาณเงินตามความหมายแคบ (narrow money)** และ **ปริมาณเงินตามความหมายกว้าง (broad money)** โดยปริมาณเงินตามความหมายแคบจะรวมสิ่งที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินสดที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ (currency in circulation: CIC) กว่าร้อยละ 90 ส่วนปริมาณเงินตามความหมายกว้าง จะนับรวมปริมาณเงินตามความหมายแคบรวมเงินฝากหรือตราสารหนี้อื่น ๆ ที่มีสภาพคล่องถึงเงินสด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินรับฝาก (ภาพที่ 2)

1.3 e-Payments และปริมาณเงินสัมพันธ์กันอย่างไร

ธุรกรรมส่วนใหญ่ที่ชำระเงินผ่านระบบ e-Payments ประมวลผลผ่านบัญชีเงินฝากอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้ผู้ใช้งานไม่จำเป็นต้องถอนเงินสดออกมาชำระค่าสินค้าและบริการ จึงพอสรุปได้ว่าการใช้ e-Payments ส่วนใหญ่เป็นช่องทางที่อำนวยความสะดวกในการชำระเงินและเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน จากที่เคยใช้เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเป็นการชำระเงินผ่านการหักธุรกรรมผ่านบัญชีเงินฝากอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น หากจะเชื่อมโยง e-Payments กับปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจ จะพบว่า e-Payments ทำให้

¹ หมายถึงเงินสดที่อยู่ในรูปของสื่อการชำระเงินในรูปแบบต่าง ๆ เช่น multi-purpose stored value card e-Purse e-Wallet และ smart card

² อ่านเพิ่มเติมได้ที่ [Monetary and Financial Statistics Manual 2000](#) โดย IMF

เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการชำระเงินจากการใช้เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเป็นการใช้เงินในบัญชีเงินฝาก ซึ่งจะทำให้ปริมาณเงินในความหมายแคบลดลงเพราะมีสัดส่วนเงินสดมากถึงร้อยละ 90

2. การชำระเงินผ่าน e-Payments มีส่วนทำให้การใช้เงินสดลดลงอย่างน้อยเพียงใด

งานศึกษานี้สนใจว่าการชำระเงินผ่าน e-Payments เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระทบพฤติกรรมการใช้เงินสดของคนไทยหรือไม่ โดยจะพิจารณาตัวแปรอื่นเพิ่มเติมตามทฤษฎีความต้องการถือเงินของนักเศรษฐศาสตร์สำนัก Keynesian อาทิ (1) ตัวแปรที่สะท้อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจ ที่สะท้อนจากดัชนีพ้องทางเศรษฐกิจ (coincident economic indicator: CEI) อัตราเงินเฟ้อทั่วไป (headline inflation) (2) ตัวแปรสะท้อนต้นทุนค่าเสียโอกาสของการถือเงินสด (opportunity cost) เช่น อัตราดอกเบี้ยเงินฝากผลตอบแทนจากการลงทุนในสินทรัพย์อื่น

$$CIC_t = \alpha + \beta_1 CEI_t + \beta_2 Opportunity\ cost_t + \beta_3 Inflation + \beta_4 e-Payments_{it} + \varepsilon_t$$

ทั้งนี้ เพื่อตอบคำถามว่าการชำระเงินผ่าน e-Payments มีส่วนทำให้การใช้เงินสดลดลงอย่างน้อยเพียงใด ผู้เขียนจึงนำแบบจำลองทางเศรษฐมิติและแนวคิดความต้องการถือเงินดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์ที่ในบริบทของไทย และเลือกใช้ CIC เป็นตัวแปรตามเนื่องจากต้องการวิเคราะห์ผลกระทบต่อการใช้เงินสด โดยเพิ่มตัวแปรที่สะท้อนการใช้ e-Payments เป็นตัวแปรอิสระ อาทิ มูลค่าการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-Payments) ในภาพรวมและแยกย่อยผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การชำระเงินด้วยบัตร (card payment) การโอนและการชำระเงินผ่าน internet - mobile banking ตลอดจนการใช้ e-Money

การศึกษาใช้วิธี error correction model (ECM) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการใช้เงินสดทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยได้ผลการศึกษาแสดงในตารางที่ 1

แบบจำลอง full-sample estimation (ม.ค. 2010 ถึง พ.ย. 2019) ในสมการความสัมพันธ์ระยะสั้น (Short-run equation) ชี้ว่าความต้องการถือเงินสดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สะท้อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทั้งอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจและอัตราเงินเฟ้อ ขณะที่ตัวแปรต้นทุนค่าเสียโอกาสของการถือเงินสดมีส่วนอธิบายเพียง

เล็กน้อย สำหรับตัวแปร e-Payments โดยรวมมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความต้องการถือเงินสดอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่า**การใช้ e-Payments มีส่วนทำให้คนลดการใช้เงินสดลง แต่ยังมีบทบาทน้อยกว่าตัวแปรทางเศรษฐกิจ** ซึ่งผลดังกล่าวสอดคล้องกับหลายงานศึกษาในไทย อาทิ ประภัสสรและบัณฑิต (2006) และ Hataiseree and Bancheun (2010)

3. ความนิยมของการใช้ e-Payments ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว (exponential growth) มีอิทธิพลต่อการใช้เงินสดของคนไทยมากขึ้นหรือไม่

อัตราการขยายตัวของปริมาณการใช้ e-Payments เพิ่มขึ้นมากจากอดีต โดยในเดือนพฤศจิกายน 2019 เพิ่มขึ้นร้อยละ 45 จากระยะเดียวกันปีก่อน สูงขึ้นหลายเท่าเมื่อเทียบกับอัตราการเติบโต ณ สิ้นปี 2014 ที่ร้อยละ 17 และมีลักษณะ exponential growth ในช่วงหลัง จึงตั้งข้อสังเกตสำหรับการประมาณผลจากแบบจำลองว่า full-sample estimation อาจไม่สามารถวัดผลกระทบของการใช้ e-Payments ต่อการใช้เงินสดได้ดีนักสำหรับช่วงที่เริ่มมีการใช้ e-Payments แบบ exponential ผู้เขียนจึงทดสอบสมมติฐานดังกล่าวโดยใช้วิธีทางเศรษฐมิติซึ่งใช้ตัวแปรดังตารางที่ 1 เช่นเดิม แต่ปรับช่วงเวลาที่ใช้ในการประมาณค่า จากวิธี full-sample estimation เป็น rolling-window estimation ครั้งละ 3 ปีเพื่อทดสอบว่าผลของการใช้ e-Payments ต่อพฤติกรรมการใช้เงินสดเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลาหรือไม่

จากการประมาณผลแบบ rolling-window ได้ข้อสรุปว่า **ตัวแปร e-Payments มีผลทดแทนการใช้เงินสดมากขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต** สะท้อนจากค่าความยืดหยุ่นของมูลค่าการใช้ e-Payments ต่อการใช้เงินสดของไทยที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2016 (ตารางที่ 2) สอดคล้องกับช่วงเวลาที่การเติบโตของการใช้ e-Payments เริ่มมีลักษณะ exponential growth โดยพบว่าค่าความยืดหยุ่นติดลบมากขึ้นอยู่ที่ -0.03 ในปี 2019 จาก -0.01 ในปี 2016 หรือเพิ่มขึ้นประมาณ 3 เท่า อย่างไรก็ตาม บทบาทของ e-Payments ยังน้อยกว่าตัวแปรกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สะท้อนจากค่าความยืดหยุ่นที่น้อยกว่า

ตารางที่ 1 สมการ Error Correction Model (ECM)
(Dependent variable คือ currency in circulation)

independent variables	Model I	Model II	Model III	Model IV
Long-run equation^{1/}				
Coincident economic indicator _t	0.437*			
Short-term interest rate _t	-0.003			
Set index _t	-0.078			
e-Payments _t	0.489***			
Headline inflation _t	0.870**			
constant	3.517**			
Adjusted-R squared	0.963			
Short-run equation				
<i>economic activity</i>				
Coincident economic indicator _t	0.196**	0.219***	0.224**	0.145**
Headline inflation _t	0.870**	0.835***	0.832**	0.864***
<i>opportunity cost</i>				
Short-term interest rate _t	-0.005	-0.007*	-0.006	-0.006*
Set index _t	-0.045**	-0.039*	-0.046**	-0.039*
<i>e-Payments</i>				
e-Payments _t	-0.033*			
Card payment _t		0.030*		
Internet and mobile banking _t			-0.041**	
e-Money _t				0.001
constant	0.004***	0.004***	0.004***	0.005***
ECM _{t-1}	-0.101***	-0.131***	-0.134***	-0.120***
Adjusted-R squared	0.240	0.230	0.270	0.260

หมายเหตุ: ^{1/}Long-run equation ใช้รูปแบบเดียวกันในทุกแบบจำลอง

***, **, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 0.01 0.05 และ 0.10 ตามลำดับ

ประมาณค่าความสัมพันธ์ด้วย Error Correction Model (ECM) approach โดยใช้ข้อมูลรายเดือนตั้งแต่ ม.ค. 2010 - พ.ย. 2019

ตัวแปรที่ใช้อยู่ในรูป log ใน long-run equation และอยู่ในรูป log with first-difference ใน short-run equation เพื่อขจัดปัญหา non-stationary data และได้ทดสอบ unit root และ cointegration แล้ว

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียน

ทั้งนี้ เมื่อประมาณค่าด้วยวิธีดังกล่าวแต่จำแนกรายประเภทของสื่อการชำระเงินของ e-Payments ได้ข้อสรุปเพิ่มเติมว่า การใช้ internet-mobile banking มีความสำคัญมากขึ้นทำให้คนใช้เงินสดลดลงในระยะหลัง ขณะที่การชำระเงินผ่าน e-Payments ช่องทางอื่นไม่ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้เงินสดของคนไทยมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2 ค่าความยืดหยุ่น (elasticity) ของการใช้ e-Payments ต่อการใช้เงินสดของไทยในแต่ละช่วงเวลา

e-Payments เติบโตแบบ exponential growth

ช่วงปี/ ค่าความยืดหยุ่น	2014-2016	2015-2017	2016-2018	2017-2019
e-Payments	0.003	0.012	-0.011	-0.025
Internet-mobile	-0.020	-0.016	-0.030	-0.033
Card	-0.099	-0.057	-0.059	-0.012
e-Money	-0.015	-0.028	-0.022	-0.009

หมายเหตุ: ประมาณค่าความสัมพันธ์ด้วย Error Correction Model (ECM) approach ดังตารางที่ 1

โดยใช้ข้อมูลรายเดือนตั้งแต่ ม.ค. 2010 - พ.ย. 2019 และ rolling-window estimation ที่ละ 3 ปี

ตัวแปรที่ใช้อยู่ในรูป log ใน long-run equation และอยู่ในรูป log with first-difference

ใน short-run equation เพื่อขจัดปัญหา non-stationary data และได้ทดสอบ unit root แล้ว

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียน

ทั้งนี้ มีข้อสันนิษฐานหลายประการที่อธิบายสาเหตุที่ผลของ internet-mobile banking มีมากขึ้น (ค่าความยืดหยุ่นเป็นลบมากขึ้น) ได้แก่

(1) นโยบายลดค่าธรรมเนียมของบริการการโอนและชำระค่าสินค้าและบริการ ในเดือนมีนาคม 2018 ธนาคารพาณิชย์หลายแห่งประกาศไม่คิดค่าธรรมเนียมการโอนเงินและชำระเงินผ่านช่องทางออนไลน์ โดยช่องทางที่นิยมใช้กันคือ internet-mobile banking ทำให้จำนวนธุรกรรมการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารผ่านช่องทางดังกล่าวเพิ่มขึ้นค่อนข้างมากจาก 56 ล้านรายการในเดือนมีนาคม 2018 เป็น 167 ล้านรายการในเดือนมีนาคม 2019 (เพิ่มขึ้น 3 เท่าตัว)

(2) นโยบายภาครัฐที่สนับสนุนให้ประชาชนลงทะเบียนพร้อมเพย์และรับเงินโอนจากภาครัฐผ่านบัญชีธนาคารโดยตรง กรมสรรพากรให้ประชาชนรับคืนภาษีผ่านระบบพร้อมเพย์ โดยในปี 2017 มีผู้ขอคืนภาษีผ่านบริการพร้อมเพย์กว่าร้อยละ 62 ของผู้รับคืนเงินภาษีทั้งหมดและเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 100 ในปี 2019³ นอกจากนี้ ภาครัฐยังให้ประชาชนรับสวัสดิการต่าง ๆ ผ่านช่องทางนี้

(3) ความนิยมในการใช้ quick response code (QR code) เพิ่มขึ้น ซึ่งการโอนและชำระสินค้าและบริการผ่านช่องทางนี้จัดอยู่ในรูปแบบ internet-mobile banking โดย QR code เริ่มเป็นที่นิยมใช้ในปลายปี 2017 และความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งจากการเพิ่มจุดติดตั้ง Thai QR code ที่ในปัจจุบันมีมากถึง 5 ล้านจุด

(4) ปัจจัยอื่น ๆ เช่น ความสะดวกรวดเร็วในการใช้งานเมื่อเทียบกับช่องทางอื่น ๆ สถาบันการเงินออกผลิตภัณฑ์ที่ทำธุรกรรมผ่านช่องทางนี้มากขึ้น

ในขณะเดียวกันความสำคัญของการชำระเงินผ่านบัตรพลาสติกต่อการใช้เงินสดทยอยลดลง สะท้อนจากค่าความยืดหยุ่นที่เป็นลบน้อยลง โดยคาดว่ามาจากหลายสาเหตุ ได้แก่

(1) พฤติกรรมของผู้ประกอบธุรกิจที่เปลี่ยนไป โดยหันมารับชำระเงินด้วย QR code แทนบัตรเดบิต/บัตรเครดิต เนื่องจากไม่มีค่าติดตั้ง merchant discount rate (MDR) ตามที่ ธปท. มีนโยบายส่งเสริมการรับชำระเงิน

ด้วย QR code โดยผู้ประกอบการก็สามารถรับเงินได้จากทุกธนาคารและเงินเข้าบัญชีร้านค้าทันที

(2) ผู้ใช้บริการลดการถือบัตรพลาสติกและเปลี่ยนมาใช้ฟังก์ชันบน mobile banking มากขึ้น เช่น การลงทะเบียนบัตรเครดิตบนมือถือแล้วสแกนเพื่อชำระเงินและกดเงินสดผ่านแอปพลิเคชันโดยไม่ต้องใช้บัตรเดบิต

(3) โครงการภาครัฐที่ส่งเสริมการใช้บัตรเดบิตหมดลง โดยในระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2017 ถึง 31 พฤษภาคม 2018 ภาครัฐดำเนินโครงการแจกโชคลุ้นล้านผ่านบัตรเดบิต เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายผ่านช่องทางนี้

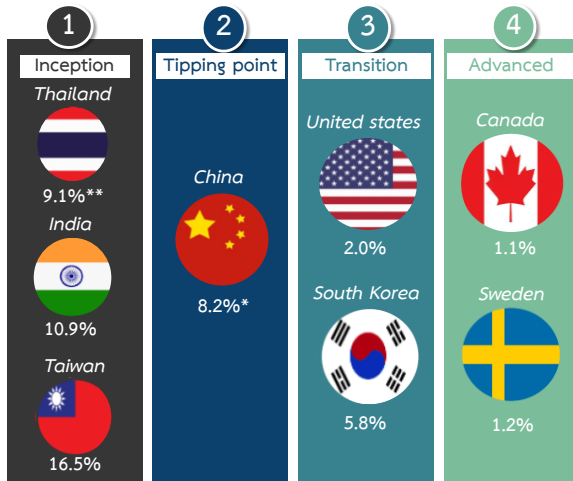
สำหรับ e-Money ไม่ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้เงินสดของคนไทยอย่างมีนัยสำคัญ (ค่าความยืดหยุ่นไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ) ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะมูลค่าการชำระเงินผ่านช่องทางนี้ยังถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับช่องทางอื่น ๆ โดย ณ เดือน พฤศจิกายน 2019 อยู่ที่ประมาณ 23,000 ล้านบาท หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 0.07 ของ e-Payments โดยรวม

จากผลการศึกษาเบื้องต้น นำมาสู่คำถามสำคัญว่าสังคมไทยในปัจจุบันเข้าสู่สังคมไร้เงินสด (cashless society) แล้วหรือไม่ จากงานศึกษาของ Thomas (2013) แบ่งการเข้าสู่สังคมไร้เงินสดเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1. inception 2. tipping point 3. transition และ 4. advanced โดยใช้เกณฑ์การวัดที่หลากหลาย อาทิ สัดส่วนการใช้เงินสดในการทำธุรกรรมเทียบกับธุรกรรมที่ไม่ใช้เงินสด และการเติบโตของ cashless payments โดยระยะที่ 4 (advanced) เป็นระยะที่ถือว่าเป็นสังคมไร้เงินสดเต็มตัว ซึ่งประชากรในประเทศเหล่านี้มีบัตรเดบิตแทบทุกคน รวมทั้งร้านค้าเกือบทุกร้านรับชำระค่าสินค้าด้วยบัตร อาทิ สวีเดน และแคนาดา ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มีสัดส่วนเงินสดต่อ GDP ต่ำมากอยู่ที่ราวร้อยละ 1 เท่านั้น สำหรับกรณีของไทยยังอยู่ในระยะที่ 1 (inception) เช่นเดียวกับหลายประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ เช่น อินเดีย ไต้หวัน มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งประเทศกลุ่มนี้ประชาชนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 ยังทำธุรกรรมด้วยเงินสด สอดคล้องกับสัดส่วนเงินสดที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจต่อ GDP ที่ค่อนข้างสูง ส่วนหนึ่งมาจากความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีการใช้จ่ายไร้เงินสดที่ยังไม่มาก อย่างไรก็ตาม สัดส่วนเงินสดต่อ GDP ของไทยล่าสุดในปี 2019 อยู่ที่ร้อยละ 9.1 ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับหลาย

³อณิชา ฉิมน้อย และอรุณเวช อากาศกรกุล (2561), เข้าใจ“พร้อมเพย์” บริการโอนเงินและชำระเงินทางเลือกใหม่

ประเทศในกลุ่ม inception และค่อนข้างใกล้เคียงกับจีนซึ่งอยู่ในระยะถัดไป (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ระยะของการเข้าสู่สังคมไร้เงินสด และสัดส่วน CIC ต่อ GDP ในปี 2018 ของแต่ละประเทศ

หมายเหตุ: *ข้อมูลปี 2017 และ ** ข้อมูลปี 2019

ที่มา: Mastercard advisor analysis และคำนวณโดยผู้เขียน

จึงเป็นสัญญาณหนึ่งที่บ่งชี้ว่าไทยมีการพัฒนาทางด้านการชำระเงินและประชาชนเปิดรับ cashless payments อย่างต่อเนื่องและคาดว่าจะเข้าสู่สังคมไร้เงินสดได้ในอนาคต ยิ่งไปกว่านั้น การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 มีส่วนทำให้การใช้เงินสดลดลงได้เช่นกันเพื่อหลีกเลี่ยงการสัมผัสเชื้อ ทั้งนี้ ยังต้องติดตามต่อไปว่าปัจจัยนี้จะเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการใช้จ่ายของคนชั่วคราวหรือถาวร ขณะเดียวกันหน่วยงานด้านสาธารณสุขหลายแห่ง อาทิ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) และ ศูนย์ควบคุมและป้องกันโรค (Centers for Disease Control and Prevention: CDC) แนะนำให้ประชาชนเปลี่ยนไปใช้ cashless payments และใช้เงินสดเพื่อชำระค่าสินค้าและบริการเท่าที่จำเป็นเพื่อลดการแพร่ระบาด นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของ COVID-19 มีส่วนสำคัญที่เปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคของประชาชน โดยทำให้ประชาชนหันมาซื้อขายผ่านช่องทางออนไลน์และชำระเงินผ่านระบบ e-Payments มากขึ้น จึงเป็นอีกปัจจัยสนับสนุนหนึ่งที่ทำให้การใช้เงินสดลดลงได้เช่นกัน

บทสรุป

หลายปีที่ผ่านมา e-Payments ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้จ่าย และลดต้นทุนการทำธุรกรรมทางการเงินของคนไทย โดยมีส่วนช่วยให้การใช้เงินสด (เหรียญ/ธนบัตร) ลดลง โดยเฉพาะในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ที่การใช้ e-Payments เติบโตในอัตราที่ก้าวกระโดด ยิ่งทำให้ประชาชนใช้เงินสดลดลงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เราอาจจะสรุปได้เพียงว่า “ในปัจจุบันสังคมไทยอาจไม่ใช่ cashless แต่เป็น less cash” ในระยะข้างหน้าไทยจะเป็นหนึ่งในประเทศที่ก้าวสู่สังคมไร้เงินสดได้ โดยเฉพาะหากมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ e-Payments ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ของผู้ให้บริการซึ่งตอบโจทย์ความต้องการทำให้ประชาชนอยากใช้และมั่นใจในความปลอดภัย

เอกสารอ้างอิง

- BNP Paribas (2019), World payment reports 2018, Retrieved Sep 13 2019, from <https://worldpaymentsreport.com/wp-content/uploads/sites/5/2018/10/World-Payments-Report-2018.pdf>
- Engle, Robert F.; Granger, Clive W. J. (1987). "Cointegration and error correction: Representation, estimation and testing". *Econometrica*. 55 (2): 251–276.
- Hataiseree, Bancheun (2010), The Effects of e-payment instruments on cash usage: Thailand recent evidence and policy implications. Working Paper No. 2010-01, Payment Systems Department, Bank of Thailand.
- Hugh Thomas (2013), Measuring progress toward a cashless society, MasterCard Advisors.
- Ochimusya (2018), Is there like Swish in Japan? Yes, there is !, Retrieved Sep 13 2019, from <https://ochimusyadrive.com/is-there-like-swish-in-japan-yes-there-is/>
- One development (2018), Thailand's smartphone demand continues, Retrieved from <http://www.weconnectthailand.com/news/thailand-smartphone-demand-continues/>
- Pay space magazine (2019), Swish: the unique nature of Swedish payment app, Retrieved from <https://payspacemagazine.com/fintech/swish-the-unique-nature-of-swedish-payment-app/>
- Poonsuk Ninkitsaranont (2018), Mobile operator, Thailand industry outlook 2018-2020, Retrieved September 16 2019, from https://www.krungsri.com/bank/getmedia/e1267c95-bfa8-48eb-ba34-73024fac8f63/IO_Mobile_Operator_2017_EN.aspx
- Roger Huang (2020), WHO Encourages Use Of Contactless Payments Due To COVID-19, Retrieved April 3 2020, from <https://www.forbes.com/sites/rogerhuang/2020/03/09/who-encourages-use-of-digital-payments-due-to-covid-19/#4989d1f241eb>
- S. Achord, J. Chan et. Al (2017), A Cashless Society Benefits, Risks and Issues (Interim Paper), Institute and faculty of Actuaries.
- UBS (2018). Asia is challenging cash's reign. Retrieved Sep 9 2019, from <https://www.ubs.com/global/en/wealth-management/chief-investment-office/investment-opportunities/digital-disruptions/2018/cashless-societies.html>
- ฐิติมา ชูเชิด และคณะ (ม.ค. 2562), “บริการทางการเงินดิจิทัลและนัยต่อการดำเนินนโยบายการเงินของไทย”, discussion and policy paper, ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ธงชัย ชลศิริพงศ์ (2562), “ชนบทจีนคือสนามรบใหม่ เมื่อจีนประกาศผลักดันชนบทให้เป็น “สังคมไร้เงินสด” ภายในปี 2020”, สืบค้นเมื่อ 13 ก.ย. 2562, จากเว็บไซต์ <https://brandinside.asia/rural-china-cashless-2020/>

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2561), รายงานระบบการชำระเงินปี 2560 สืบค้นเมื่อ 9 ก.ย. 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.bot.or.th/broadcast/EBook/AnnualReport/AnnualReport2017/th/html/mobile/index.html#p=28>

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2562), แผนกลยุทธ์ระบบการชำระเงินฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562 - 2564), สืบค้นเมื่อ 9 ก.ย. 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bot.or.th/Thai/PaymentSystems/PolicyPS/Documents/PaymentRoadmap_2564.pdf

ประชาชาติธุรกิจ (2561), สืบค้นเมื่อวันที่ 9 ก.ย. 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.prachachat.net/finance/news-153005>

ประภัสสร ไทรวิจิตร และบัณฑิต ชัยวิษณุชาติ (2549), ปัจจัยและเสถียรภาพของอัตราการหมุนเวียนของเงิน, วารสารเศรษฐศาสตร์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 ม.ค. – มิ.ย. 2549, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (2561), รายงานประจำปี สทอ. 2561 - ETDA Annual Report 2018, สืบค้นเมื่อ 9 ก.ย. 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.etda.or.th/publishing-detail/etda-annual-report-2018.html>

อณิชา ฉิมน้อย และอรุณเวช อากาศศรีกุล (2561), “เข้าใจพร้อมเพย์บริการโอน เงินและชำระเงินทางเลือกใหม่”, aBridge, ธนาคารแห่งประเทศไทย.

อัจนนา ลำข้า และคณะ (2561), “เส้นทางสู่สังคมไร้เงินสด”, งานศึกษาสัมมนาวิชาการประจำปี 2561, ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ผู้เขียนขอขอบคุณความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานศึกษาครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้แก่ ดร.ฐิติมา ชูเชิด คุณชนาภรณ์ เสรีววิทย์กุล คุณทศพล ต้องห้วย คุณอณิชา ฉิมน้อย คุณณัฐนิชา เทพพรพิทักษ์ ตลอดจนทีม FAQ Editor ดร.สุรัช แทนบุญ และ ดร.เสาวณี จันทะพงษ์ สำหรับความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และช่วยให้งานศึกษา มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

Contact author :

ธนพล กองพาลี

เศรษฐกร

ฝ่ายนโยบายการเงิน

สาขานโยบายการเงิน

Thanaphk@bot.or.th